

Száz éve jelent meg Selmecbányán dr. BÖCKH Hugó Geológia (I. Általános geológia) című kötete*

*The Centenary of Hugó BÖCKH's Geológia (Geology I), published at
Schemnitz (Selmecbánya/Banská Štiavnica)*

VITÁLIS György¹

(1 ábra)

Tárgyszavak: emlékezés, általános geológia, felsőoktatás
Keywords: centenary, geology, education

Abstract

The main goal of H. BÖCKH's book on geology was to satisfy the needs of the author's students but at the same time the book shows a widespread versatility with various subjects being dealt with in different chapter. He used foreign and Hungarian examples to enlighten to reader and deepen knowledge on the particular subjects. Rich and carefully selected figures illustrate the message of the text very well. Today the book is still an enjoyable piece of reading. It was one of the most important handbooks of specialists in geology until the publishing of A. VENDL's Geology I. in 1951. This paper surveys the circumstances under which the book was written and the appreciations it received following its publication.

Összefoglalás

BÖCKH Hugó Geológiája elsősorban hallgatói igényét elégíti ki, de a könyvből kiténik az a mindenre kiterjedő sokoldalúság, melyet az egyes fejezetek tárgyalása során követ. Az egyes fejezetekben külföldi és magyarországi példákkal érzékelteti, illetve elmélyíti az ismereteket. A gondosan válogatott gazdag ábraanyag igen jól szemlélteti a szövegrész mondanivalóját. A könyv ma is élvezetes olvasmány. VENDL Aladár geológia-tankönyve I. kötetének 1951. évi megjelenéséig a földtannal foglalkozó szakemberek egyik legfontosabb kézikönyvévé emelkedett. A tanulmány ismerteti a könyv megírásának körülményeit és a megjelenést követő méltatásokat.

***

Dr. SZABÓ Józsefnek az „Ásványtan” (Bp. 1875, 614 p. 3. kiadás!), „Geologia kiváló tekintettel a petrografiára” (Bp. 1883, 745 p.) és az „Előadások a geológia köréből” című műveit (SZABÓ 1885, 1883, 1893) követően 1903-ban, száz évvel ezelőtt jelent meg Selmecbányán dr. BÖCKH Hugó m. kir. bányatanácsos, a selmecbányai m. kir. bányászati és erdészeti akadémián az ásvány-, föld- és őslénytan rendes tanára tollából a „Geológia. Tankönyv főiskolai hallgatók számára. I. kötet. Általános geológia” című könyve, JORGES Ágost Özvegye és Fia kiadásában 459 oldalon, 180 ábrával és 8 táblával (BÖCKH 1903).

BÖCKH Hugó a „Geológia” című könyvét semsei dr. SEMSEY Andor főrendiházi tagnak, a magyar természettudományok lelkes támogatójának és dr. SCHMIDT Sándor műegyetemi tanárnak, szeretett tanárának hálás tisztelettel ajánlotta.

A könyvről dr. PAPP Károly írt kimerítő részletességű ismertetést (PAPP 1904a, b).

*Előadásként elhangzott a MFT Tudománytörténeti Szakosztály 2003. december 8-i előadójánál.

¹ Magyar Állami Földtani Intézet H-1143 Budapest Stefánia út 14.

Az 1874-ben született BÖCKH Hugó a budapesti királyi magyar tudományegyetem Bölcsészeti Karán SZABÓ József, KOCH Antal és KRENNER József előadásait hallgatta. Szakismereti alapjainak bővítéséhez SCHMIDT Sándor, SCHAFARZIK Ferenc, id. LÓCZY Lajos és EÖTVÖS Loránd szelleme is hozzájárult. 1896-tól 1898-ig a budapesti József Műegyetemen SCHMIDT Sándor mellett az ásványtan és a földtan tanársegédeként működött, 1898-ban középiskolai tanári oklevelet szerzett, majd tanulmányai kiegészítése végett Münchenben töltött egy évet, ahol különösen R. HERTWIG, P. GROTH, K. ZITTEL és E. WEINSCHENK előadásait hallgatta, majd ugyanott kitüntetéssel doktorált.

1899. szeptember 5-től a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián rendkívüli tanár, 1900-tól pedig, bányatanácsosi címmel, az ásvány-, föld-, őslénytan és a telepismeret tanára.

A fiatal (huszonöt éves!) professzor a magával hozott tudással felvértezve, a selmeci Alma Mater és a selmeci táj varázsától és ihletésétől átszellemülve, sajátos hittel és lelkesedéssel kezdi meg küldetését.

Oktatói munkássága során először a rábízott Ásványtani és Földtani Tanszék gyűjteményeit és könyvtárát szerelte fel a kor európai színvonalának megfelelően. Már e tanszékgyarapító munkája során kitűnt nagyszerű szervezőkészsége, amellyel a felszerelés anyagi alapjait biztosította.

Az oktatás színvonalának emelése érdekében végzett fáradhatatlan tevékenységének egyik nagyszabású dokumentuma a Geológia című tankönyv, amelynek az általános geológiáról szóló első kötete, 1903-ban jelent meg.

Ha azt vizsgáljuk, hogy ezt a (földtudományunkban korszakalkotó és minden tekintetben magasan a kor színvonalán álló) művet mennyi idő alatt írta meg, akkor az 1899. szeptember 5-i kinevezésétől a könyv 1903. június 30-i megjelenéséig terjedő időszakot számítva maximálisan három évet vehetünk figyelembe! Ebből azonban az 1899, 1900 és az 1901 évek (legalábbis részben) kiesnek, mivel például a nyári szabadsága idején SCHAFARZIK Ferencsel együtt a svájci Alpokat tanulmányozta; közös kutatásuk eredményeiről a társulati közönyben számoltak be (BÖCKH & SCHAFARZIK 1902).

Két évvel Selmecre kerülését követően a környék földtani megismerésében már olyan tájékozottságra tett szert, hogy SZONTAGH Tamással együtt indítványozta, majd – a kor legkiválóbb geológusainak jelenlétében – vezette a Magyarhoni Földtani Társulatnak 1901. szeptember 22–29-i, Selmecbánya- és Körmöcbányára tett „tanulmányozó kirándulását”. Kirándulásvezető írása nyomtatásban is megjelent (BÖCKH 1901). Ezen a kiránduláson határozta el – BÖCKH János javaslatára – a Geletneki-völgy riolitszklájának SZABÓ Józsefről történő elnevezését és ott egy emléktábla állítását, melyet azután 1908-ban avattak fel.

A könyv megjelenésekor 29 éves tanár már fiatalon olyan sokoldalú alap- és összehasonlító tudással rendelkezett, hogy műve megírására – véleményem szerint – egy-másfél esztendőre lehetett szüksége.

Könyve előszavában megírta, hogy „Tanítványaim iránt tartozást rovak le, amikor ezt a könyvet a nyilvánosságnak átadom. Teljes tudatában vagyok a feladat nehézségének, melyet magam elé tűztem. Tudom, hogy tökéleteset nem nyújthattam. De már húsz év telt el azóta, hogy dr. SZABÓ József geológiája megjelent, és égető szükség volt oly könyvre, mely a tudomány haladásával számolva, annak jelenlegi álláspontját édes anyanyelvünkön adja elő.”

„Nem kézikönyvet, csak tankönyvet óhajtottam írni s ezért a dolog természeténél fogva e tankönyvben, a hol a tudomány mai álláspontjának a feltüntetése a cél, sok önállót ne várjon az olvasó.”

„Ami a könyv irányát illeti, elsősorban hallgatóim igényeit tartottam szem előtt.”

Az egyes főfejezetek pedig a következők:

- I. Geogéniai és geofizikai rész,
- II. Kőzettani, petrográfiai rész,
- III. Dinamikai és petrogenetikai rész,
- IV. Tektonikai rész

A könyvből nyomban kitűnik az a mindenre kiterjedő sokoldalúság, melyet az egyes fejezetek tárgyalása során követ. Ezekben külföldi és magyarországi példákkal érzékelteti, illetve elmélyíti az ismereteket. A gondosan válogatott gazdag ábraanyag igen jól szemlélteti a szövegrész mondanivalóját. Az egyes fejezetek végén szereplő szakirodalom felsorolása további elmélyedésre ösztönzi a hallgatót, illetve az olvasót. Ez a szakkönyv ma is élvezetes olvasmány!

A BÖCKH Hugó Geológiáját méltató levelek közül idézem KOCH Antal professzornak 1903. december 21-én keltezett levelét:

„Kedves Öcsém Uram!

Geológiájának első részét, melyet szíves sorai kíséretében a múlt napokban vettem, nagy érdeklődéssel kezdtem olvasni és az eddigiekből is látom már, hogy egészen önálló, a tudomány mai színvonalát megütő, igen érdemes munkát végzett, amikor könyvét megírta. Őszinte baráti szívből gratulálok fáradhatatlan, komoly tudományos munkálkodásának ezen legújabb érett gyümölcsehez, melyet természetesen melegen fogok hallgatóim figyelmébe is ajánlani.

Őszinte barátja: DR. KOCH ANTAL

PAPP Károly a fentebb említett könyvismertetésében (PAPP 1904) írja:

„Tankönyvirodalmunk nem minden évtizedben mutathat föl olyan művet, aminő BÖCKH Hugó Geológiája. Nem csupán tankönyv ez, hanem valósággal a Geológia kézikönyve. Nem csak a főiskolai hallgatók tanulhatnak ebből, hanem haszonnal forgathatja ennek lapjait minden szakember.”

A főiskolai diákok számára írt kitűnő szakkönyvből a bánya-, kohó- és erdőmérnök hallgatók, valamint a fiatal geológusok sokasága gyakorlatilag öt évtizeden át merítette a földtani alapismereteket. BÖCKH Hugó tankönyvnek szánt munkája – VENDL Aladár geológia-tankönyve első kötetének megjelenéséig (VENDL 1951) – a földtannal foglalkozó hazai szakemberek egyik legfontosabb kézikönyvévé emelkedett. Éppen ennek, a magyar földtani irodalomban valóban

korszakalkotó Geológiának a megírása közben bontakozott ki a fiatal tanárban és tudósban a vágy: megismerni, felkutatni a föld hasznosítható ásványkincseit.

Így a könyv megjelenését követően már az 1903. év nyarán a M. Kir. Földtani Intézet megbízásából a Kelet-magyarországi Szigethegységben a Kodru- (Béli-) hegységet reambulálja (BÖCKH 1903).

Hazánknak a rétegtani viszonyait is – modern alapokon – először összefoglaló, második kötete ugyanennek a Geológiának pedig (szintén Selmezbányán) 1909-ben jelent meg (BÖCKH 1909). Erről majd hat év múlva emlékezik meg a Tudománytörténeti Szakosztály.

Irodalom – References

- BÖCKH H. 1899: Nagy-Maros környékének földtani viszonyai. – *Magyar Kir. Földtani Int. Évi Jelentése III/I*, 1–58.
- BÖCKH H. 1901: Előzetes jelentés a Selmezbánya vidékén előforduló eruptív kőzetek korviszonyairól. – *Földtani Közlöny* 31, 289–328.
- BÖCKH H. 1903: Geológia. Tankönyv főiskolai hallgatók számára. I. kötet. Általános geológia Selmezbánya, 459 p., 180 ábrával és 8 táblával.
- BÖCKH H. 1904: Adatok a Kodru-hegység geológiájához. – *Magyar Kir. Földtani Int. Évi Jelentése 1903-ról*, 138–150.
- BÖCKH H. 1909: Geológia (Geológia II.) Selmezbánya, 897 p.
- BÖCKH H. & SCHAFARZIK F. 1902: A Windgälle quarzporphirjának koráról. – *Földtani Közlöny* 32, 331–337.
- PAPP K. 1904a: Geologia. – *Bányászati és Kohászati Lapok* 38, 412–414 és 668–671.
- PAPP K. 1904b: BÖCKH Hugó: Geologia. – *Földtani Közlöny* 34, 415–418.
- SZABÓ J. 1875: Ásványtan. – 3. kiadás, Bp, 614 p.
- SZABÓ J. 1883: Geologia, kiváló tekintettel a petrografiára. – Bp, 745 p.
- SZABÓ J. 1893: Előadások a geologia köréből. – Bp, 375 p.
- VENDL A. 1951: Geológia I. – Bp, 655 p.